

המהלך הטורקי שצפוי להסעיר את ארה"ב ולשמח את רוסיה

08.05.2024 | written by אלי קלוטשטיין

אחת הסוגיות הנפיצות ביותר ביחסי טורקיה-ארה"ב עשויה להגיע לשיא בקרוב, לאחר שבמשך שנים אחדות העכירה את הקשרים בין השתיים. לפי דיווחים בתקשורת, טורקיה ¹ חברת ברית נאט"ו ואולי אחת המדינות החשובות ביותר לאינטרסים האמריקניים במזרח התיכון ² עשויה בפעם הראשונה להכניס לשימוש מבצעי את מערכת ההגנה האווירית S-400 שהיא רכשה במיליארדי דולרים מרוסיה ב-2019.

"טריומף", שמה הרשמי של S-400, היא מערכת הגנה אווירית רב-שכבתית, שיכולה לשגר טילים לטווחים קצרים, בינונים וארוכים. לפי הטענה, המערכת מסוגלת להתביית על עשרות מטרות במקביל, למרחק של מאות קילומטרים.

אנקרה רכשה ב-2019 את המערכת ב-2.5 מיליארד דולר, ובאותה שנה הכריזה רוסיה כי העבירה לטורקים את המשלוח הראשון של רכיבי S-400. הרכישה יצרה עננה שהעיבה על יחסי ארה"ב וטורקיה, ובעקבותיה הענישה וושינגטון את אנקרה בחריפות: היא אסרה עליה לרכוש מטוסי F-35 שקודם לכן התכוונה למכור לה, מנעה ממנה לייצר חלקים שנועדו במקור לשרשרת האספקה העולמית של המטוסים המתקדמים, ואף הטילה סנקציות על סוכנויות הרכש הטורקיות. לפי הערכות שונות, ההפסדים שספגה טורקיה רק משלילת יכולתה להשתלב בתוכנית הייצור של המטוסים עולים על 9 מיליארד דולר.

הטענה הרשמית של ארה"ב הייתה ששילוב מערכת ההגנה האווירית של מוסקבה יחד עם מטוסי F-35 תסגיר לטכנאים הרוסים שיפעילו אותה מידע אשר יפגע ביכולות החמקנות של המטוסים המתקדמים. רבים טענו, עם זאת, שהמניע האמיתי לסירוב האמריקני היה כלכלי, ונבע מהרצון להפעיל לחץ על הטורקים לרכוש מערכות הגנה אווירית מערביות, ובראשן טילי פטריוט אמריקניים.

תהא אשר תהא הסיבה, מאז רכישת המערכת טורקיה טרם הכניסה אותה לשימוש מבצעי. מיד עם השלמת ההעברה של המערכת לידי הטורקים הזהירו אותם בכירים אמריקנים מהפעלתה. כאשר בסוף 2019 בחנה טורקיה את יכולות הרדאר של S-400 נגד מטוסי F-16 ו-F-14, בארה"ב תקפו את אנקרה בחריפות.

בנובמבר 2022 שר ההגנה הטורקי הצהיר כי אין בעיות במערכת וכי היא מוכנה לשימוש, אך היא לא נוסתה בפועל. האמריקנים המשיכו בשלהם: בינואר 2024, לפני ארבעה חודשים בלבד, תת-מזכיר המדינה ויקטוריה נולנד אמרה כי אם הנושא ייפתר, ארה"ב תהיה מוכנה לדון באפשרות

לשלב בחזרה את אנקרה בתוכנית ה-F-35 - הוכחה נוספת שהסוגיה נותרה עדיין כאבן נגף ביחסי שתי המדינות. רק בשבוע שעבר שר ההגנה הטורקי שלל את האפשרות, שהועלתה בתקשורת, כי ארצו תעביר את המערכת לידי אוקראינה, ובכך תביא לפתרון המשבר מול האמריקנים.

אך כעת, כך נראה, עומדת להתרחש התפתחות נוספת: הצבא הטורקי עשוי לפרוס את המערכת בגבול עיראק, על רקע המתקפה המתוכננת בקרוב נגד ארגון המורדים הכורדי, PKK, בשטח המדינה השכנה. בדיווח בעיתון טורקי נטען כי מטרת הצבתה בגבול היא להגן על הכוחות הטורקיים מפני כטב"מים שנמצאים בידי הכורדים. עם זאת, הדיווח הזה הרים כמה גבות, שכן מדובר במערכת שיירוט איומים משניים מעין אלה "קטן עליה", ולטורקים יש מערכות אחרות שיכולות לבצע את העבודה. לכן סברו מומחים, למשל, שהמערכת יכולה להועיל הרבה יותר נגד סוג איומים אחר שנראה לאחרונה באזור: טילי שיוט וטילים בליסטיים, למשל ☐ בדיוק אותם טילים שאיראן ירתה מאות מהם על ישראל לפני קצת פחות מחודש. איום בסדר גודל כזה מתאים הרבה יותר למערכת כמו טריומפף.

עלי בכיר, מומחה לטורקיה ששוחח עם המגזין ביזנס אינסיידר, טען כי הצבת המערכת בגבול עיראק עשויה להיות "בלון ניסוי", כדי לראות את מסוגלותה להתמודד עם איומים באזור. עם זאת, הוא הוסיף, הגיוני יותר שהמערכת נועדה למקרה של עימות אזורי נרחב יותר. הוא הזכיר שאיראן לאחרונה שיגרה טילים נגד צפון עיראק, וכי אנקרה שיפרה את קשריה עם בגדד באופן חסר תקדים בחודשים האחרונים ☐ ולכן הצבת S-400 בגבול תשרת את ביטחון שתי המדינות, בהתאם לאינטרסים המשותפים שלהן.

לצד זאת, מומחים אחרים טוענים כי עשויות להיות עילות אחרות לפריסת המערכת, כולל סיבות פנימיות. על רקע ההפסד הצורם של מפלגת השלטון בבחירות המקומיות בחודש שעבר, ייתכן שנשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, מבקש להשתיק את הביקורת מבית על ההוצאות הגדולות של רכש המערכת והסנקציות שבו בעקבותיה. הפעלת המערכת, בהקשר זה, היא סוג של שעשועים להמונים.

חשוב לציין שהצבת המערכת כמובן יכולה ליצור המולה בזירה הגיאו-פוליטית. מלבד המתח מול האמריקנים, המערכת גם משדרת לנאט"ו וחברותיה שטורקיה לא מתכוונת לשנות את עמדתה בכל הקשור לרכש מערכות רוסיות, על אף המלחמה באוקראינה והשבר ביחסים מול מוסקבה. במצב שבו נאט"ו כולה מתכוונת לאיום שמיוחס רק לרוסיה, הטורקים ☐ מדינה מרכזית בברית ☐ משתמשים במערכות נשק שמספקת מוסקבה. סוג של ניגוד עניינים, לכאורה.

אבל ניגוד העניינים לא פועל רק בכיוון הזה, אלא גם הפוך: רוסיה ואיראן משתפות פעולה באופן נרחב באוקראינה, והחלו בשנים האחרונות לספק נשק זו לזו. שימוש ב-S-400 נגד טילים איראנים הוא, אם כן, פעולה של מערכת רוסית נגד בת ברית מרכזית של מוסקבה באזור. אפשר להניח שהרוסים לא יאהבו במיוחד את ההתפתחות הזאת.

נזק תדמיתי באוקראינה

כשם שלבחירה הטורקית לרכוש את המערכת מהרוסים היו ממדים כלכליים, כך גם להצבתה והפעלתה כעת יכולות להיות השלכות מסחריות מעניינות.

טורקיה לא הייתה המדינה היחידה וגם לא האחרונה שפנתה למוסקבה והתעניינה באפשרות לרכוש את הטרימופף או מערכות נשק אחרות מתוצרת רוסיה, ולמוסקבה יש אינטרס נרחב להמשיך לקדם את המכירות הללו. כך למשל, הודו סיכמה עם הרוסים על רכישת המערכת כבר ב-2018, ומאז דצמבר 2021 ולמרות התנגדות אמריקנית נחרצת [2] רכשה שלוש מערכות ופרסה אותן בגבול עם הודו ועם פקיסטן. היא אמורה לקבל שתי מערכות נוספות בשנה הקרובה, אף שייתכן שהאספקה תתעכב עקב המלחמה באוקראינה.

אחד הלקוחות האחרים של רוסיה היא יוון, שרכשה מערכת מתקדמת פחות [2] הגרסה הקודמת של המערכת, S-300. האמריקנים ניסו ללחוץ על היוונים לוותר על ה-S-300, אולי אפילו להעביר את המערכת לאוקראינה, לשימושה של קייב במלחמתה נגד הרוסים. בד בבד, האמריקנים לא בעטו החוצה את אתונה מתוכנית ה-F-35 - עדות לזכות הטענה שטורקיה לא נכנסה לתוכנית דווקא בגלל של-S-400 יש יכולות שמאיימות על החמקנות של המטוסים המתקדמים. לגרסאות מתקדמות פחות של המערכת אין יכולות כאלה, ולכן השיקול הכלכלי לא הספיק לבדו כדי לקדם עימות מול היוונים. בינתיים, אגב, אתונה מסרבת לבקשות האמריקניות להעביר את המערכת לאוקראינים, ומשתמשת בה בעצמה.

אלא שכדי להמשיך את המכירות ולתחזק אותן, הרוסים נדרשים להוכיח קודם כול את יעילות המערכת ואת יכולתה בשדה הקרב. בדיקה בתנאי מעבדה ובשטח שונה מאוד, כמובן, ואם המערכת לא באמת עונה לציפיות הגבוהות ממנה [2] המכירות עשויות לצנוח במהירות.

באחרונה צבא אוקראינה תקף בהצלחה כמה סוללות S-400 בחצי האי קרים, לפי הטענה בעזרת טילים אמריקניים מתקדמים, והצליח להשמיד אותן. שלושים אנשי צבא רוסים נהרגו במתקפה, ועשרות אחרות נפצעו. אבל הנזק החמור יותר הוא לתדמית של מערכת ההגנה האווירית המתקדמת: הצבא האוקראיני הצליח להשתמש בדיוק רב בכלי נשק מערביים שעלו ביכולותיהם על S-400.

תוך חודש אחד השמידו האוקראינים שתי מערכות כאלה, ולטענת גורמי ביון מערביים ייתכן שזה הרקע לכך הרוסים שינעו חלק מהמערכות שהוצבו קודם לכן באתר אחר, המובלעת קלינינגרד בצפון, לחזית האוקראינית. חשוב להדגיש שהשמדת כל מערכת כזו היא הגנה פחותה יותר על הצי הרוסי של הים השחור שמוצב בסבסטופול, בקצה של חצי האי קרים. הצי הזה הוא מהגאוות הגדולות של רוסיה, ויוקרתו כבר ספגה כמה מכות ניכרות במהלך המלחמה, כולל הטבעת ספינת הדגל שלו, מוסקבה.

מבחינה כלכלית לאמריקנים חשוב להוכיח כי כלי הנשק שלהם עולים על אלה של רוסיה, כי שתי

המדינות מתחרות על אותו שוק. אגב, אוקראינה מבינה טוב מאוד את המשוואה הזאת. ראש שירותי הביון האוקראינים אפילו אמר: "כאשר כל העולם רואה כמה כטב"מים תוקפים את מוסקבה, איש אינו רוצה עוד לקנות מערכות הגנה רוסיות [?] וזה כואב להם מאוד".

הרוסים, כמובן, מנסים ליצור רושם הפוך. בשנה שעברה יצא שר ההגנה הרוסי, סרגיי שויגו, בהצהרה שנועדה להלל את הישגי המערכת. לטענתו, מערכת הטילים המתקדמת הצליחה להפיל כ-25 כלי טיס אוקראיניים תוך חמישה ימים. הרוסים, אגב, כבר בוחנים את הדור הבא של המערכת, S-500, שפיתוחו התעכב כבר שנים אחדות. בינתיים הם מפיצים שמועות שהיא מסוגלת ליירט מטוסים מהדור החמישי, כמו F-35 וטילים היפרסוניים. פיתוח של מערכת כזו הוא יקר במיוחד, וכדי למכור אותה כ"כלי שמשנה את החוקים במשחק" [?] מוסקבה מוכרחה לשמור על המוניטין של המערכת.

כאן אנו חוזרים לטורקיה: דווקא אחרי הצלחת מערכות ההגנה המערביות בסיכול מתקפת הטילים והכטב"ים האיראנית על ישראל בחודש שעבר, הרוסים משוועים להוכחה על יעילות המערכת. אם אנקרה אכן תפרוס אותה בגבול עיראק, ואם אכן היא תופעל בהצלחה נגד טילים איראניים דומים, יש לכך ערך רב בעיני הרוסים.

אגב, לקוח פוטנציאלי חדש שהרוסים מנסים לשווק לו את המערכת היא לא אחרת מאיראן. לפני כחודשיים ביקרה, לפי הדיווחים, משלחת רמת דרג מטהרן במפעל ביטחוני רוסי חשוב, ובין היתר בחנה אפשרות לרכוש רכיבים של S-400 - במטרה להתמודד עם תקיפה אפשרית של ישראל, כמובן, על מתקני גרעין בשטח איראן. בעבר רכשה הרפובליקה האסלאמית את הדור הישן יותר של המערכת, S-300, ומערכת כזו הושמדה לפי צילומי הלווין במתקפת הנגד של ישראל באספהן. טריומף, מנגד, נבנתה גם כדי להתמודד עם כלי נשק מתקדמים כגון אלה שישראל מחזיקה, לפי הטענה, ובשילוב עם אמצעים אחרים שאיראן מבקשת להצטייד בהם [?] כמו למשל, מטוס הקרב המתקדם סוחוי-35 [?] צה"ל עשוי להתקשות בכל משימת תקיפה נגד טהרן.

לכן גם ישראל יכולה לעקוב אחרי ביצועי מערכת טורקית בגבול עיראק, ולנסות ללמוד מהם על היכולות שלה, חולשותיה ויתרונותיה. אומנם מערכת דומה הוצבה בסוריה בעבר כדי להגן על הבסיס הרוסי חמיימים, ובתקיפות שמיוחסות לישראל בארצו של בשאר אל-אסד טסו, לכאורה, מטוסי חיל האוויר "מול" המערכת והמכ"ם המתקדם שלה. עם זאת, עד כה לא ידוע על מקרה שבו המערכת אכן הופעלה נגד מטוסי חיל האוויר. אם אכן איראן תרכוש בעתיד מערכות הגנה מסוג S-400, ואם תקבל אותן בקרוב, ישראל בוודאי תשמח לדעת כל דבר שהיא יכולה עליהן לפני שכלי הטיס שלנו יעלו לאוויר.

התפרסם במקור ראשון, בתאריך 8.5.2024.